

Hacı Firudin QURBANSOY

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Qəribədir ki, başqa yerlərdə yubileylər insanları bir-birinə yaxınlaşdırmağa, doğma-laşdırmağa xidmət edir. Bizdəki sarı mətbuat isə bundan da münafiqə yaratmaq üçün məqam tapır. Hər şey ondan başladı ki, məni Orta əsrlər mütəxəssisi və dahi şairlə bağlı "İmadəddin Nəsimi" adlı (2019) monoqrafiya müəllifi kimi bu Nəsimi ilində danışmaq üçün kulis.az sayına dəvət etdilər. Adətım üzrə, ancaq dürüst bildiklərimi danışdım. "Nəsimi" dedikdə fikir haçalanır, iki şair; əbədi Nəsimi və ədəbi Nəsimi yada düşür. Bunların fərqi ətrafında danışmaq istəyirdim...

Material saytda oturan kimi kütlə dərdsərini unutdu, simamda xalqın əsl düşməni kəşf etdi, ehtirasla yazdı, böyük mərəkə başladı. Düzdür, mənfəi flüorid dalğaları mənə yönəlsə də, böyük əksəriyyət özünü ifşa etdi; öz kütlüyünü, küfrünü, savadsızlığını, həyasızlığını, şeytan əsgəri kimi şerdən yığrıldığını və s. ortaya qoydu.

Çox təəssüf ki, indi "Nəsimi" dedikdə, sırası oxucuların gözü önünə 1973-cü ildə çəkilmiş film gəlir. Ona görə də camaatımızın müəyyən qisminin dahi şairimiz haqqındakı fikirləri düz müstəvidə deyil. Mövzu yaxşı öyrənilmədiyindən, yubileyi YUNESKO keçirir deyə, tələm-tələsik və başdövşü çəkildiyindən film alınmayıb! "Filmdəki Nəsimi kimdir?" sualına cavab yoxdur. Söz çoxluğu hadisələrlə uyğundur. Başqa sözlə, film diliylə Nəsimimizi tanıma bilməyiblər.

Bunları söylədiyim üçün mərəkə başladı, cəmiyyətdə az-çox tanınan, əsl düşmənlərinə gücü çatmayan kompleksli, vətənpərvər əvəzinə tənəpərvər olan yerlipərvər, mənəvi acizlər peşəkar Orta yüzil araşdırıcısına öz-fəaliyyət həvəskarları kimi "o, Nəsimi nə bilir?" deyər iradlar və istiqamətlər göstərməyə başladı. Hər yerin öz absurdları olur, bu da bizik də...

Söhbət ancaq və ancaq Nəsimi ilə bağlı mətləbdən gedib! Mənim nə kino sənəti tariximizə gözəl filmlərin rejissoru və ssenari müəllifi kimi düşmüş mərhum Həsən Seyidbəyliyə, nə də istedadlı qələm sahibi, müşahidə etdiyi və qələmə aldığı 30-50-ci illər kənd həyatını yaxşı bildiyi üçün birinci dövr yaradıcılığı möhtəşəm olan sevdii yazıçı, mərhum İsa Hüseynova qarşı heç bir mənfəi münasibətim yoxdur və ola da bilməz. Hər

Əbədi, yoxsa ədəbi

kəs öz istedad və qabiliyyəti çevrəsində mənəvi sferamızda çalışıb.

Rejissorun ən böyük uğuru bu filmə yüksək keyfiyyətli aktyor truppası cəm etməyidir, vəssəlam! Hind filmlərindəki erkək aktyorların ürəkürən mimika və jestikulyasından fərqli olaraq, dünya ekranında aktyorluq sənətinə *mərdanə lirizm* *temporitmini* gətirən qüdrətli sənətkarımız Rasim Balayevin həm sənətinə, həm də şəxsiyyətinə mənəm çox böyük ehtiramım var! Fitrətdən gələn bu *mərdanə lirizm* həssas rejissor Həsən Seyidbəylinin nəzərindən qaçmadı, dürüst seçim edib məhz onu filmində çəkdi. Aktyorun bu keyfiyyəti bütün rollarında; həm müsbət, həm də mənfəi obrazlarında görünür. İran aktyoru Mustafa Zamaninin Yusif Peyğəmbər rolunda xalq artistimiz Rasim Balayevdən təsirləndiyini görmək mümkün deyil. Məgər müəyyən beytlərin ifasında qüsur olduğunu söyləmək dahi aktyorumuzu aşağılamaq deməkdir? Bunu vaxtında şəir bilicilərimiz mətbuatda deməyibse, indi Nəsimi ilə bağlı, yeri düşmüşkən deyirəmsə, bu mənim günahımdır? Bir də mən sual cümləsi şəklində demişdim ki, "bunu filmin məsləhətçiləri də bilmirdi?". Sual işarəsi əvəzinə nöqtə qoyanda fikrim təhrif olunub. (Müsahibəmdə nəinki mənəyə təsir edən orfoqrafik səhvlər, hətta söz əskikliyi də saytda özünə yer alıb. Məncə, danışq mətnini yazıya çıxarılanda, müəlliflə razılaşdırılmalıdır ki, *əyər-əski* düzəlsin). Bütün yüksək keyfiyyətlərlə yanaşı, şöhrətli aktyor Rasim Balayev tanıdığı Qurbansoyun hansı səviyyədə Nəsimini bildiyini saytda söyləmək üçün, ən azı ona görə ekspert ola bilməz ki, o alim yox, oyunçudur... Bir də, təlim edən, istəyir lap əruz elmini yaradan Şeyx Xəlil ibn Əhməd olsun, ifa düz deyilsə, bu, ifaçıya bəraət qazandırır, əksinə, müəlliminə də rəğbətdən salır.

Bir-iki kəlmə də böyük ziyalıımız rəhmətlik Əli Fəhmi haqqında demək istərdim. Özü deyirdi ki, "Fəhmi" təxəllüsünü ona öl-məz şairimiz Mikayıl Müşfiq verib. 30-cu illər repressiya dalğası vətənpərvər olduğu üçün ondan da yan keçməyib. Təhsili və sənəti tibblə bağlı olan, uzun illər Ədliyyə Nazirliyinin xəstəxanasında həkim kimi fəaliyyət göstərən, çox vaxt da işdən birbaşa gəl-diyi üçün ədliyyəçi uniformasında şəirsevər-lər məclisində iştirak edən bu xeyirxah və gözəl insan Əli müəllim ədəbiyyatşünas alim deyildi, ədəbiyyatın böyük həvəskarı idi, ruhən əsl mənəviyyatımıza bağlı olduğu üçün yenilməz ehtirasla köhnə valları və əlyazma kitablarını toplayır, şirin şeirlər yazırdı. Cəmi 2-3 məqaləsi, o cümlədən 1973-cü ildə nəşr olunmuş "Nəsimi" məqalələr toplusunda yazısı var. Onun yüksək nitq beləğətindən yazısı müqayisəedilməz dərəcədə fərqli idi. 1952-ci ildə ADU-nun qiyabi təhsillə filologiya ixtisası qazanıb fərqlənmə diplomunu alsada, böyük ədəb və mərifət sahibi olduğu üçün əsas iş kimi tibbi üstün tuturdu.

"Nəsimi" filmi ekranlara çıxandan sonra, 1974-cü ildə köhnə kişilər ssenaridəki qü-

surlara görə də öz iradlarını, nədənsə, Əli Fəhmiyə deyirdi. "Adına qurban, ay Əli, on-lar bilmir, sən ki bilirən, deyər bilmirdin ki..." müqəddiməsindən sonra tənqidi fikirlər silsiləsi gəlirdi. O da diqqətlə hamını din-ləyondən sonra, əsəbiliyi bilinməyən, "r"-ni bir az şirin tələffüz edən xoşagələm yumşaq səsilə deyirdi: "eh, orda it yiyəsini tanıyırdı, mənə qulaq asan vardı ki?.. Bir söz demək istəyəndə, sən öz işlə məşğul ol! - cavabını eşidirdim. Acıq eləyib gedirdim, yalvarıb geri çağırırdılar". Hər dəfə film haqqında söz düşəndə onun necə daxili həyəcan keçirdiyi-ni sezmək mümkün deyildi... rəhmətlik, 1975-ci ildə Novruz bayramına az qalmış cə-mi 56 yaşında dünyasını dəyişdi.

Kimin xoşuna gəlmirsə, gedib su içsin, Azərbaycanın korifey şairlərini tərəqqipərvər bəşəriyyətin öncül elmi sferası, haqlı olaraq İslam sivilizasiyasının yetirmələri ki-mi tanıyıb və tanımaqdadır. Birmənalı olaraq onu demək lazımdır ki, "Qurani-Kərim" ayə-ləri, Peyğəmbər və imamların hədisləri, irfa-nın qaynaqları haqqında elementar məlumata malik olmadan heç bir klassikimizi, o cümlə-dən Nəsimi Şirvanini düzgün dərk etmək ol-maz.

Əbədiyaşar İmad əd-Din Nəsimi Şirvani dünya ədəbiyyatında öz taleyiylə ölçətməz mövqə qazanmış elə bir yeganə korifey şair-dir ki, əsərləri itməmiş, zaman-zaman üzü köçürülmüş əlyazma kitabları Yaxın və Orta Şərqdə, hətta Avropa ölkələrinin saxlancla-rında qorunaraq, günümüzədək sağ-salamat gəlib çatıb. Yeri düşmüşkən, bu əlyazma ki-tablarının sırasını tərtib edib, surətini ölkə-mizə gətirən Azərbaycan Əlyazmaları İnsti-tutunun rəhbərliyinin, Paşa Əlioğlu, Əkrəm Bağirov və Fərid Əli Əkbərlinin xidmətləri müstəsna! Nəsimi Şirvaninin həm dili-mizdə, həm də farsca kamil divanları, ərəb-cə az nümunələri araşdırıcılara məlumdur.

Nəsimini dini əqidəsinə görə yox, siyasi fəaliyyətinə görə edam ediblər. Bu barədə, xalqımıza ünvanlanan rəsmi üzrxahlıqda oxuyuruq:

"Möhtərəm qardaşlar!

591 il bundan öncə bəşər tarixində ən faciəli hadisələrdən biri baş vermiş, Azərbaycanın böyük şairi və filosofu, parlaq istedad sahibi olan mütəəvvüf Vəli ul-İlah (Allahın dostu) Seyyid Əli İmad əd-Din Nəsimi vəh-şicəsinə edam olunmuşdur. Bu gün biz xəca-lət çəkirik ki, bu müdhış faciə bizim Hələb şəhərinin adı ilə bir yerdə tarixə düşmüşdür. Doğrudur, həmin faciə şəhərimizdə hökm-ranlıq edən əcnəbilər və onların havadarları tərəfindən törədilmişdir, lakin Nəsiminin günahsız qanı məhz burada axıdıldığı üçün mən, müasir Hələbin dini icmasının rəhbəri kimi, sizdən dönə-dönə üzr istəyirəm!

Mən çox vaxt dindəşlərin öndə xütbə oxuyanda Nəsiminin acınacaqlı taleyini də yada salır, ona Allahdan rəhmətlər diləyir, ruhuna dualar səsləndirirəm.

Tarixi-elmi mənbələrdə öz əksini tapmış məlumata görə, bu edamdan on il sonra Hə-

ləb məhkəməsi işə yenidən baxıb əvvəlki ədalətsiz hökmü ləğv etmiş, artıq tarixə qo-vuşan şairə, gec də olsa, bəraət vermişdir.

Bununla belə, bu gün mən sizdən üzr is-təməyə daxili, mənəvi ehtiyac duyduğum və acizənə təvəqqe edirəm ki, mənim üzrxahlı-ğımı qəbul edib bütün Azərbaycan xalqına çatdırasınız. Bu tək mənim yox, cəmi Hələb müsəlmanlarının xahişidir.

Dr. Mahmud Əkkam

Hələb şəhər müftisi.

Suriya Ərəb Cümhuriyyəti, Hələb şəhəri,

Beynəlxalq Nəsimi forumu,

18 noyabr, 2008-ci il.

İrfan sferasındakı fərdlər bir güzgüdür, onlara yönəli hər cümləsilə hər kəs öz mə-nəvi içəliyatını hamıya göstərmiş olur. İndi yə-ranan bu xaotik hay-küydə öz-fəaliyyət baş alt gedir; hamı danışıq, professional da, prof-an da, bilən də, bilməyən də... Qaşınmayan yerdən qan çıxarmağa meyilli, yalnız münafiq-şə yaratmaq istedadı olan sarı mətbuat əh-li və gündəmdə qalmaq istəyən, "mən də va-ram" düşüncəsiylə iç dünyası olmayanlar da-ha çox aktivləşib, ota-qana gəlib. Mənim sözlərimə hərə öz mərifəti səviyyəsində münasibət bildirir. Məsələdən xəbərdar olan elmi adamlarla yanaşı, ümumiyyətlə, Nəsi-minin bir misrasını belə nəinki başa düşmə-yən, hətta kitabın üzündən düz oxuya bilmə-yən qaragürhün da yazıları yayılıb. Hətta sözümü yox, özümü təhlil etməyə çalışan uğursuzların səviyyəsi münasibətləri də aş-kardadır. Bir yandan da, bu yazılar maraqlıdır, adam özü haqqında olmayan nə qədər tə-zə şeylər öyrənir... Mənə öz telefon nömrə-sini verməyən dünənindən qopa bilməyən biri yazıb ki, Qurbansoy cin aləmindən xə-bər gətirir, yalandır, axı bizim telefon əlaqə-miz yoxdur, necə zəng vurum və onun alə-mindən necə xəbər gətirir?.. Bir də, axı onun istedadı kimi, heç ələmi də yoxdur!.. Yoxa lənət!

Mehman Qaraxanoğlu yazır ki, "hələ də insanlarımız dini fiziksəl bir güc, qüdrət ki-mi anlayır, nazil olan kitabı da adamın gözü-nə təpirlər. Qardaş, kitab faktdır, amma sən onu ruh faktı kimi qəbul etməlisən. "Qu-ran"ımız fiziksəl oxu kitabı deyildir, Ruh oxusu üçündür. Qəzzali demişkən, dini intuitiv anlamaq gerek! İndi sual verirəm: Dini-mizi, kitabımızı İsa Muğanna kimi özünə-məxsus intuisiya ilə oxuyub dərk edən ikinci bir yazarımız varmı?!".

Din və müqəddəslik haqqındakı fikirləri hələ dəqiqləşməmiş bu yazarımıza xatırlatmaq istəyirəm ki, əvvəla Qəzali bir "z" ilə yazılır, ikincisi hansı Qəzali? Qəzaliyə çoxdur. Əgər söhbət imam Qəzali kimi tanınan Əbu Həmid Məhəmməd ibn Məhəmməd Ə-Tusi əş-Şəfiy əl-Qəzalidən (1058 -1111) ge-dirsə, onun "İhyai - ulum id-Din"(Din elm-lərinin yenidən dirilməsi) adlı gördükdik möhtəşəm ensiklopedik kitabının heç bir sə-hifəsində sitat gətirilən fikir yoxdur. İndi yazarların bəlkə də böyük əksəriyyəti blef eləməyi sevirlər. O ki qaldı İsa müəllimin Dini-mizi və Kitabımızı necə bilməsi barədəki söhbətlərə, faktlarla danışacağıq.

Nəsimini seçmək mərəkəsi

Yazılardan hamısına münasibət bildirmək çox vaxt (ömür) və əsəb aparar, nəticəsi də olmaz, mənimə daha vacib işlərim var. Bu qeydlərimi yazmağa məni məcbur etdilər, yoxsa bir sözdü demişdim, keçib getmişdi. Adamın dili varsa, dilçəyi də olmalıdır! Qoy mənədən heç kəs inciməsin, heç nəyi ört-basdır etmədən faktlarla deyəcəyəm! İlm ülfələk (astronomiya), ilm ün-nücum (astrologiya)ı İdris Peyğəmbər yaradıb. Peyğəmbər yaratdığı elmlər İslama zidd ola bilməz!!!

Qəzetinizin 24 avqust 2019-cu il 29 (5204) nömrəli sayında gedən Qan Turalımın "Bu, İsa Hüseynovun Nəsimisidir..." adlı yazısında mənə aid bir abzas istisnası ilə cəmiyyətimizin mənzərəsini göstərən dürüst fikirlər oxudum. Eşsədə mənim haqqımda bu sözləri yazıb: "Axtı, cəmiyyətin falabaxan. lap gözaldadıcı tərzdə deyək, astroloq kimi tanıdığı Firudin müəllim deyir ki...". Onun kulis.az-da başından böyük danışdığı yazısı da var. Tural Oqtay oğlu Cəfərov bilməmiş deyil ki, hər bir xalq ictimai statusundan, ruhi və elmi səviyyəsindən asılı olaraq bir neçə qat cəmiyyətdən ibarətdir; **ali, yüksək, orta, aşağı, lap aşağı...** Yuxarı və orta cəmiyyətlərdə deyilən müəllimi astroloq kimi yox, irfan ədəbiyyatını mükəmməl bilən, Orta yüzilliklərdə mövcud olan biliklər sistemini, o cümlədən də ulduz elmini öyrənmiş azsaylı mütəxəssislərdən biri, dram əsərləri tamaşaya qoyulan, ssenariləri üzrə filmlər çəkilən, povest və hekayələri nəşr olunan, heysiyyət saflığının mühafizəsini həmişə gözləyən, Allahdan başqa heç kəsə boyun əyməyən mömin hacı və vətənpərvər yazar - alim kimi tanıyıb hörmət edirlər. Aşağı, lap aşağı cəmiyyətləri hər kəsə hər an qara və böhtan yaxmağa hazır olan fərdlər təşkil edir. **Cəmiyyət adından söz deyəndə hər kəs öz mənsub olduğu cəmiyyətin təfəkkürünə uyğun danışır...** buna baxmayaraq, esse müəllifi düz buyurur ki, filmdəki Nəsimi İsa Hüseynovun Nəsimisidir. Amma ay məni qınayanlar, **2019-cu il İsa Hüseynovun Nəsimisinin yox, Seyid Əli Seyid Məhəmməd oğlu İmad əd-Din Nəsimi Şirvaninin ilidir.** Ona görə də əsl Nəsimidən danışmaq lazımdı, mən də danışmışam. Bəs bu Nəsimilərin fərqi nədədir? **Əbadi Nəsimi seyyiddir, İslamın canü-dildən təbliğatçısı və təşviqatçısıdır, ədəbi - İsa Hüseynovun Nəsimisi isə onun tam əksi, dindən dönən kafər, müşrik və zindiqdir.**

Tarixi mövzuda yazılan müasir əsərin "yeni keyfiyyətlərini" öyrətmək istəyənlərə onu xatırladım ki, əgər tarixi şəxsiyyət bədi əsərə gətirilirsə, onu əslində olduğu miqyasdan kiçiltməyə, başqa sözlə, təhrif və təhqir etməyə müəllifin haqqı yoxdur! Yox, əgər müəllif öz fəlsəfi və estetik idealına uyğun yeni obraz düşünübse, qoy onu hər hansı başqa adla təqdim etsin, əzəmətli tarixi şəxsiyyətin böyük ruhunu incitməsin. Ən azı da əsərinə tarixi roman deməsin. "Dissertasiya yox, tarixi-bədii əsər yazılıb" - iddiası da düz deyil. Məgər tarixi əsər yazanda tarixi fakt-

ları təhrif etmək olar? Axtı əsərin janrının adında "tarix" sözü var...

Dediym iradları demək olar ki, bütünlüklə təsdiqləyən, ancaq özünü mütləq nəsimişünas mütəxəssis kimi görün Səadət xanım Şıxıyevanın kulis.az saytına müsahibəsində haqqımda dediği cümlələrə münasibətsiz keçmək ona sayğısızlıq olardı, oxuyuruq: "Əvvəlcə onu deyim ki, Firudin Qurbansoy nəsimişünaslıqla məşğul olan mütəxəssis deyil. Onun, nədənsə, ancaq bu il aktivləşdiyini görürəm. Dəbə uymaqdı, səsinə duyurmaq istəyidir, ya nədir, deyə bilmərəm. Firudin bəy indiyədək nəsimişünaslıqda heç bir fəaliyyət göstərməyib. İndi bərdən-birə nəsimişünaslıqda fəaliyyəti olan, ümumiyyətlə, Nəsiminin tanınmasında, təbliğində xidmətləri olan hər kəsə aqressiv hücumları mənə təəccüb doğurdu".

Mən Səadət xanımı qınamıram, o bir xanım olaraq zərif məxluqdur. Günah Nəsimi ilə bağlı mövzunu onun üçün 30 il qabaq təsdiq edən elmi şuradadır. Nəhəng Nəsimini anlayıb tədqiq etmək üçün çox keyfiyyətlər lazımdır! Səadət xanım bu illər ərzində istəsəydi də, son dərəcə böyük işin, Orta yüzilliklər ərəbcəsi, farscası, hətta üç dilin qarışığı olan osmanlıcasında yazılan tarixi mənbələrin hamısını araşdırıb analitik fikir söyləmək məsələsinin öhdəsindən gələ bilməzdi. Mən hələ İmami-Şiir əhatəsindəki çoxsaylı elmləri, o cümlədən ərəz elmini, irfanın nəzəri və təcürbi məsələlərini açıqlayan risalələri demirəm. Xanımın Nəsiminin əsərlərinin orijinalda oxuyub başa düşməsinə də böyük şübhə ilə yanaşıram, axı istifadə etdiyi türkçəyə tərcümələrdə sürüşmələr var... Səadət xanım müsahibələr verib, hətta ondan daha hörmətli bir sıra əsl alimləri plagiatda şərhləyib... Düzdür, beynəlxalq elmi toplantılarda iştirak edib səhv nəticələrə gəlsə də, ısrarlı məqalələr yazıb, ancaq türkiyəli və iranlı alimlərdən iqtibas edərək yazıb, mənbələrin özlərini bilavasitə özünü araşdırmayıb, ona görə də Səadət xanımın tanıdığı Nəsimi gerçək Nəsimi Şirvani deyil! Əgər Səadət xanım elə hesab edirsə ki, mənim dediyimin əksi olaraq, filmdə şeir ifasında ərəz pozulmayıb, bu onun öz predmetini nə səviyyədə bilməsinin əyani göstəricisi ola bilər. Bir də, Nəsimi Şirvani ilə bağlı doktorluq dissertasiyam hazırdır və araşdırmalarım neçə illərdir ki, nəşr olunur, o, bunu bir tədqiqatçı kimi bilməliydi və "dəbə uyub səsimi duyurmaq" ehtiyacım, ümumiyyətlə, olmayıb və indi də yoxdur! Bəli, Səadət xanımın səhv fikirlərini tənqid etmişəm, ancaq bu, aqressiya yox, elmi müstəvidə gerçəyi üzə çıxaran mübahisədir.

"Nəsimi" filminin ssenarisi başdan-baş tarixi təhrif və şəxsiyyətlərə böhtanla doludur və onlar romanda da təkrar olunur. Bir iki fakta baxaq... Nəsimi Şirvanşah ilə söhbətində deyir: **"İnsana etiqad et, şahim. "Quran" insanı aciz sayır... Elmlə və ədalətli şah ikiqat Allahdır. Haqq taala insan oğlu özüdür"**. Bu, dindən xəbərsiz, Allahı inkar edən kafər fikirlərin və ateist düşüncə tərzinin Nəsimiyə heç bir dəxli yoxdur.

Nəsiminin şeyxi Nəsiminin dilindən filmdə səslənən **"Cənnət də Cəhənnəm də bu dünyadadır. Qiyamət günü və insanların dirilməyi uydurmadır"**. - kimi "Quran"ı inkar edən zindiq və dinsiz fikirlər əsassız və böhtandır. Nəsimi Şirvaninin hürufi olmasının səbəbkarı, "Ənfüs və Afaq", "Cavidani-naməyi-kəbir", "Növmmamə" və "Məhəbbət-namə" adlı əsərlərin müəllifi Həkim Seyyid Şah Fəzlullah ibn Əbu Məhəmməd Əbd ər-Rəhman Cəlal əd-Din Nəimi (6 Zilqədə 796-cı il / 2 sentyabr 1394-cü ildə, cümə günü 56 yaşında Əlincə qalasında boynu vurularaq edam edilib!) haqqında yazırlar ki, "nə səbi doğru seyidlərdən sayılırdı. Ərəbcə elmlərdə, cifr, hüruf və əsma elmlərində məharətli idi. Bacarıqlı həkim idi". Mənim elektron kitabxanamda Nəsiminin külliyyatı əlyazma kitabının PDF formatı var, özünü çıxarıb Azərbaycan Əlyazmaları İnstitutuna təqdim etmişəm. Maraqlanan gedib oxusun, görsün ki, orada bu fikirlərə heç olmazsa, yaxın bir cümləyə rast gələrler, ya yox?

Nəsimini həbs edəndə eyni hücrədəki hürufilər, islam əxlaqına zidd olaraq onun ardınca qeybət qırıb ki, ona görə güdazə gedəcəyik: **"Elminin əksinin İslam olduğunu düşmən sübut edə bilmirdi"**. Filmin yarıradıcılarından gərək vaxtında soruşaydılar ki, **məgər hürufilər İslama düşmən idi?**

Guya hürufi olan Şəms, "ayaqlarını yu!" - deyən Miranşaha **"Nəinki sənin, heç sənin Allahının da ayaqlarını yumaram"** - cavabı verir. İmam Rzanın Məshəddəki məqbərəsini tikməklə tarixə din təəssübkeşi kimi düşən mömin müsəlman Miranşahın Allahına qarşı deyilən həqarəti ssenari müəllifini müdafiyyə qalxanlar necə izah edər?

Ssenaristin tarixi necə gözəl bilməsinə başqa nümunə:

Bir epizodda Nəsimi **"Qardaşım Şah Xəndan vəsiyyət eləyib ki, onun yanında basdırılaq, gedirəm qəbrimizi qazdırmağa"** - deyir, halbuki, şairin özündən böyük şair qardaşı Şah Xəndan Seyid Məhəmməd oğlu Julidəmu (1367-1426) Nəsimidən doqquz il sonra, Şamaxıda öz əcəllilə vəfat edib... Bir də, ölməzdən öncə qəbir qazdırmaq ənənəsi XX - XXI yüzilliyin bəlasıdır, Orta yüzilliklərdə buna səfəhlik kimi baxardılar!

Film ərsəyə gələndə, dünya tarixində müstəsna yeri olan nəhəng şəxsiyyət Əmir Teymurla bağlı Özbəkistandan haqlı olaraq kəskin mənfə rəylər gəldi. Filmə hürufilərin piçiltisindən səslənir ki, guya Əmir Teymur **"bir tuluq şərəb içib, ürəyi yatıb"**. Tarixi şəxsiyyətlərə bu böhtanların mənbəyi savadsızlıqdı, yoxsa bilərəkdəndi? Çünki onların cəzası da eyni olur. Əmir Teymur Çinə hücum etmək üçün Otrardan (Qazaxıstan Respublikasındakı Türküstan şəhəri yaxınlığında xarabalıqları qalır) Səmərqəndə getmək istərkən sətəlcəm xəstəliyindən hicri-qəməri tarixlə 708-ci ilin 8 şəbanında (19 fevral 1405-ci il) səhər saat 8 radələrində dünyasını dəyişdi. Nəsimi Şirvaniyə bu xəbər çatanda onu incə poetik eyhamlarla belə ifadə etdi:

Xəladır Çinə həml etmək müənbər zülfünü, billah Ki, hər bir qılı saçının həzarən Çini Maçıdır.

Öz ölümçül xəstəliyi barədə yalan xəbərləri yaydığı Əmir Teymur hərdən hərbi-diplomatik manevr kimi istifadə etdiyindən, onun həqiqi ölüm xəbərinə ehtiyatla yanaşdığını şair digər beytində belə söyləyir:

Dəhanından xəbər verdi rəvanpərvər sözün, amma Bilinməz, nəsnadan kimsə inanmaz, kimsə, xəbər çindir.

İlk gənclik dövründə birinci sərkərdəlik uğurlarını Orta Asiyadakı Şamaxı şəhərində qazandıqından, Əmir Teymur nostalji hisslərlə Şirvanşah İbrahimə həm şamaxılı, həm də mütəvaze olduğu üçün xüsusi rəğbət göstərmiş. Şirvan ərazisini dağıtmasa da, hürufiləri haralı olmasına baxmayaraq, hökmü keçən vilayətlərdə cəzalandırmağı əmr edib. Əmrə müntəzir məmurular, Teymurun seyidlərlə yumşaq rəftar etmələri tövsiyələrinə baxmayaraq, məqamında şəriət hökmlərinə zidd olan vəhşi cəza üsullarını da tətbiq ediblər.

Heç bir mübarizə ölüm-itimsiz, qan-qadasız keçməyib, hürufi hərəkatı da həmçinin. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Qaraqoyunlu sülaləsindən olan, özü Həqiqi təxəllüsülə hürufi istiqamətli gözəl şeirlər yazan Müzəffər əd-Din Cahanşah (1397 - 1467) Təbrizdə 845/1441-ci ildə 500-ə qədər hürufini qətlə yetirdi. Nəsiminin "Qürət ul-eyn" (göz işığı) adlandırdığı şairə qızı ilə birgə öldürülən hürufilərin cəsədləri islam fiqhinə qətiyyətlə uyğun gəlməyən barbarlıqla yandırıldı. Onların arasında Nəsiminin kürəkəni Əliyül Əla da vardı. Nəsimi isə Nəimi ilə qohum olmayıb!!!

"Nəsimi" adlı tammetrajlı bədii filmin hər kadrında yaradıcılarının Orta əsr ənənələrindən tam xəbərsizliyi açıq-aydın görünür. Geyimlərin, baş örtüklərinin, saç-saqal düzümünün heç biri yerində deyil! Birinci imamın təlimi əsasında yarandığından, ona ehtiram əlaməti olaraq, əksər irfan tərziqlərində olduğu kimi, hürufilikdə də gözü "ayn", burnu "lam" hərəflərinə oxşadı, bığlarını uzadıb "yə" hərfi kimi bururdular ki, üzlərində güzgü "Əli" sözü oxunsun! Seyidlər həmişə, hər yerdə yaşıl geyimlərlə tanınır, bir kadrda da nə Nəsiminin, nə də Nəsiminin əlbəsləri bu rəngdə deyil! Nəsimi filmə niyə qulağına sırğa taxmalıymış? Azad adam sırğa taxmaz, adətən, sahibləri sırğanı üsyankarlıqdan şübhələndikləri kölələrinin qulağına taxardılar, ipə-sapa yatmayan temperamenti püskürən qulların isə, dəvələrdə olduğu kimi, burun pərinə sırğa keçirilərdi ki, özündən çıxmasın. Qulağın sırğa keçən həmin nöqtəsində insanın üsyankarlığını azaldan akupunktura mərkəzi var. Xalqımız qız uşaqlarının qulağına ona görə sırğa taxır ki, böyüyəndə üzəqaydan, sözcaytaran yox, həlim olsun!

Cəmi bir kadrın nə qədər səhvə yükləndiyinə baxaq. Şeyx Əzəmin qızı Şəms Əmir

